

лучно-болотним видом із списку Червоної книги України, який на території заказника формує в різні роки чисельні та щільні ценопопуляції. У цено-тичному відношенні рідкісні види рослин заказника репрезентують степові (5 видів), лісові, лучно-болотні та водні (по два), узлісні та піщані (по одному) біотопи, рідкісні фітоценози — степові, лісові та водні. Оскільки рідкісні види є індикаторами стану навколишнього природного середовища, то наявність рідкісних видів і фітоценозів різних біотопів свідчить про відносно добру збереженість біотопів долини р. Псел у межах заказника.

Із метою визначення найбільш ефективного режиму їх охорони нами розпочато вивчення показників та особливостей ценопопуляцій рідкісних рослин на території заказника та на суміжних із ним ділянках, зокрема й з різним типом традиційного природокористування, насамперед, визначення їх вікових станів та життєвих стратегій.

Література

1. Байрак О.М. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. — Полтава: Верстка, 2005. — 248 с.
2. Зелена книга України / за ред. Я.П. Дідуха. — К.: Альтерпрес, 2009. — 448 с.
3. Смоляр Н.О. Зелена книга Полтавщини. Рідкісні й такі, що перебувають під загрозою зникнення, та типові природні рослинні угруповання: Навчально-методичне видання. — Полтава: Швидкодрук, 2014. — 74 с.
4. Стецюк Н.О., Слюсар М.В., Остапенко Т.М., Остапенко С.О. Ландшафтний заказник «Географічний центр Полтавщини» — осередок біорізноманітності Псільського екокоридору регіональної екомережі // Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України: М-ли Всеукр. наук.-практ. конф. — Полтава: Аструя, 2011. — С. 198-201.
5. Червона книга Полтавщини. Види регіонального списку та їх охорона: Науково-методичне видання / за заг. ред. Н.О. Смоляр Н.О. — Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. — 198 с.
6. Червона книга України / за ред. Я.П. Дідуха. — Київ: Глобалконсалтинг, 2009. — 900 с.

РІДКІСНІ ВИДИ ФЛОРИ СКИБІВСЬКО-ЗБИТНІВСЬКОЇ БАЛКИ (ЧУТІВСЬКИЙ РАЙОН, ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ), ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ОХОРОНА

Смоляр Н.О.¹, Сьомак І.О.²

*¹ННЦ «Інститут біології» Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

²Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Метою сучасної Концепції Національної програми збереження біологічного та ландшафтного розмаїття України є забезпечення збереження максимально можливої біорозноманітності та багатства ландшафтів шляхом охорони, поліпшення стану та відтворення екосистем, середовища існування видів та компонентів ландшафтів, а також створення екологічної мережі України як складової Всеєвропейської загальноєкологічної мережі. Такий підхід передбачає збереження біоти через її заповідання та невиснажливе (збалансоване) використання, без чого неможливе майбутнє України й цивілізації в цілому.

Природна біорізноманітність Полтавської області, що знаходиться в межах Лівобережного Лісостепу — найбільш окультуреного регіону України, частково збереглася в долинах річок. Найбільш цінні природні ділянки охороняються у складі природно-заповідній мережі області, яка станом на 01.01.2013 року репрезентована 387 об'єктами й територіями площею 142412,8215 га; показник заповідності складає 4,95% [4], і до цього часу не змінювалася ні якісно, ні кількісно. На територіях деяких об'єктів охороняється й степова біорізноманітність.

Степи, як і широколистяні ліси (діброви), для Полтавщини є зональними. Корінними є лучні (різнотравно-типчаково-ковилкові) угруповання, в складі яких — й рідкісні, вразливі та зникаючі види. Нині вони збереглися фрагментарно на схилах балок і річкових долин [5]. Саме тому проблема збереження й охорони лучно-степового рослинного світу Полтавщини, а особливо його раритетної компоненти, є актуальним завданням для регіону в контексті природозаповідання.

Нами впродовж декількох останніх років проводяться флористичні дослідження Скибівсько-Збитнівської балкової системи на межі Чутівського району Полтавської області й Краснукутського району Харківської області.

Чутівський район знаходиться в південно-східній частині Полтавщини в зоні Злаково-Лучного Степу, що значно відбивається на характері рослинного світу, показниках флори і рослинності [5]. Зональним типом рослинності на території району є лучні степи, біотопи яких на сьогодні здебільшого використовуються як сільськогосподарські угіддя. Незначні за площею їх фрагменти збереглися дотепер на невіддях, якими є яружно-балкові системи. Саме вони виступають важливими і цінними осередками збереження генофонду степових рослин, у тому числі й рідкісних, та лучно-степових біотопів для різних груп живих організмів степового комплексу.

Деякі останці лучно-степової фіторізноманітності на території Чутівського району Полтавської області охороняються в ряді об'єктів природно-заповідної мережі, а саме — в заказниках (ландшафтних «Лизняна балка» та «Первозванівський», ботанічному «Чутівські стеги»), пам'ятці природи комплексні («Грушеві могили») на незначних площах [1], як правило на корінних берегах долин річок та на схилах балкових систем. В умовах посиленого негативного впливу господарської діяльності на природні екосистеми, досить гостро постає проблема пошуку таких місцевостей, їх дослідження й охорона.

Одна із таких територій виявлена нами в околицях села Скибівка Чутівського району Полтавської області на межі з Харківською. У ландшафтному відношенні вона репрезентує яружно-балкову систему, степові схили якої вкриті лучно-степовою рослинністю, а по днищу балки формуються лучно-болотні природні комплекси, які визначають умови збереження ряду рідкісних видів флори.

За результатами проведених нами флористичних досліджень встановлено, що Скибівсько-Збитнівська балкова система характеризується високими показниками флоросозологічної цінності, оскільки у складі флори виявлено 24 рідкісних видів, із яких один (*Astragalus dasyantus* Pall.) включений до Європейського Червоного списку, 7 — до Червоної книги України [6] (*Adonis vernalis* L., *Astragalus dasyantus*, *Crocus reticulatus* Steven ex Adam., *Fritillaria ruthenica* Wikstr., *Stipa capillata* L., *Pulsatilla latifolia* Rupr., *P. nigricans* Stoerck.), 17 — до регіонального списку

[2] (*Anemone sylvestris* L., *Anthemis subtinctoria* Dobroc., *Aster amelloides* Bess., *Asyneuma canescens* (Waldst. et Kit) Griseb. et Schenk, *Campanula persicifolia* L., *Centaurea orientalis* L., *C. sumensis* Kalen., *Cerasus fruticosa* (Pall.) Woronov., *Clematis integrifolia* L., *Hyacinthella leucophaea* (C. Koch) Schur, *Inula helenium* L., *Iris pumila* L., *I. hungarica* Walsdt. et Kit., *Linum falvum* L. *Oxytropis pilosa* (L.) DC, *Sanguisorba officinalis* L., *Scilla sibirica* Naw. До того ж, *Iris hungarica* та *Pulsatilla nigricans* включені до Додатків Бернської конвенції. Середньозарослі схили відрогів балки — місцезнаходження *Morchella steppicola* Zerova — ранньовесняного гриба, включеного до Червоної книги України.

Наведені види в еколого-ценотичному відношенні представляють чотири групи. Найбільш представленою із них є степова (18 видів: відповідно із них до Червоної книги включено 6 і до регіонального списку — 12), лісова (5: 1 і 4), узлісна (2: 0 і 2), лучно-болотна (2: 0 і 2) із урахуванням того, що деякі види належать до декількох еколого-ценотичних груп, тобто зростають у даній місцевості у різних біотопах, виявляючи свою екологічну пластичність.

Більшість видів на території балки утворюють малочисельні та середньо чисельні ценопопуляції. *Stipa capillata* на середніх частинах схилів та їх від вершках утворює угруповання, які включені до Зеленої книги України [3]. Зазначимо, що їх площі збільшуються, особливо на тих ділянках, де здійснюється несанкціоноване багаторічне весняне випалювання рослинності. Однак, такі угруповання є маловидовими і менш насиченими рідкісними видами.

Враховуючи високий показник флоросозологічної цінності та фоні високої флористичної різноманітності балкової системи, а також екологічне значення місцевості як осередку збереження лучно-степової фіторізноманітності та лучно-степового й узлісного фауністичних комплексів, доцільно забезпечити охороною цю балкову систему в статусі ландшафтного заказника місцевого значення на площі біля 200 га. За умови створення цей об'єкт природно-заповідного фонду репрезентуватиме біоцентр Коломацького місцевого екокоридору регіональної екомережі [5], дозволить підвищити показник заповідності в Чутівському районі й репрезентативність локальної природно-заповідної мережі Полтавщини.

Література

1. Байрак О.М. Природно-заповідний фонд Чутівського краю / Байрак О.М., Слюсар М.В., Криворучко Т.В. : [Буклет]. — Полтава : Верстка, 2005. — 12 с.
2. Байрак О.М. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / Байрак О.М., Стецюк Н.О. — Полтава : Верстка, 2005. — 248 с.
3. Зелена книга України / [за ред. Я.П. Дідуха]. — К. : Альтерпрес, 2009. — 448 с.
4. Природно-заповідний фонд Полтавської області : [Реєстр-довідник] / Н.О. Смоляр. — Полтава : Швидкодрук, 2013. — 214 с.
5. Регіональна екомережа Полтавщини / [під заг. ред. О.М. Байрак]. — Полтава : Верстка, 2010. — 214 с.
6. Червона книга України. Рослинний світ / [за ред. Я.П. Дідуха]. — Київ : Глобалконсалтинг, 2009. — 900 с.